

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie

Jiří Kopřiva

Prof. PhDr. Miloš Kössler zemřel

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie, Vol. 6 (1961), No. 4, 226,227–230

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/137396>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 1961

Institute of Mathematics of the Czech Academy of Sciences provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This document has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://dml.cz>

ZPRÁVY, JUBILEA, HISTORIE

PROF. PHDR. MILOŠ KÖSSLER ZEMŘEL

Jiří Kopřiva

Začátkem tohoto roku odešli téměř současně dva naši vynikající vysokoškolské profesori, kteří působili v Praze v příbuzných oborech. Jsou to PhDr. MILOŠ KÖSSLER, ScDr., člen korespondent ČSAV, profesor matematiky na matematicko-fyzikální fakultě Karlovy university, a inž. dr. techn. FRANTIŠEK KADEŘÁVEK, profesor deskriptivní geometrie na stavební fakultě Českého vysokého učení technického. I když předmět jejich činnosti vědecké i učitelské byl odlišný, oba byli stejně známi krásným a příkladným lidským poměrem ke svým žákům i spolupracovníkům a velkým uměním pedagogickým. Oba zůstávají v mnohém vzorem jak mladým, teprve začínajícím, tak i zkušeným vysokoškolským učitelům, a to nejen oborů matematika a deskriptivní geometrie. Pokusím se vzpomínkou na životní cestu a dílo prof. Miloše Kösslera utčit památku tohoto velkého a dobrého člověka.

Prof. Miloš Kössler se narodil v Praze dne 19. června 1884. Jeho otec byl zaměstnancem branickeho pivovaru jako vedoucí hostince v Dlouhé třídě v Praze. Matka zemřela, když bylo malému Milošovi pět let. Pokusy zapojit chlapce do provozu podniku se setkaly s neúspěchem. Otcovo povolání Miloše Kösslera nelákalo. Studoval na známém akademickém gymnasiu v Praze I. Maturoval v roce 1903.

Nebylo tenkrát lehké rozhodnout se pro další studium jen na základě vlastních zálib. Kdo šel v té době studovat matematiku, neměl po ukončení studia příliš skvělé existenční vyhlídky. O místa na gymnasiích byla velká nouze, zvláště v oboru matematika a fyzika. Avšak stejně jako v celém svém dalším životě dovedl Miloš Kössler podřídit hmotnou stránku lásce k matematice. Z vlastní zkušenosti pak poznal, že situace absolventů byla opravdu těžká. I po ukončení studia byl nucen žít se nuzně kondicemi. Po celé tři roky zůstal bez místa.

Kössler studoval matematiku, fyziku a astronomii na filosofické fakultě Karlovy university v letech 1903 až 1908. Do té doby spadají počátky působení prof. KARLA PETRA na pražské universitě, na kterou přišel roku 1904. Zasluhou prof. Petra se začala na Karlově universitě éra modernizace studia i přednesu matematiky. Kössler byl v tomto směru velmi učenlivým žákem a pozdějším pokračovatelem Petrovým. To zdůrazňuje i akademik EDUARD ČECH ve svém článku k sedmdesátinám prof. Kösslera¹⁾, když říká, že Kössler lépe než kdokoli jiný pochopil některé z nejlepších stránek našeho nezapomenutelného učitele Karla Petra a skutečně krásně se řídil skvělým Petrovým příkladem.

Konečně v roce 1910 se stal Kössler suplentem na gymnasiu v Domažlicích. Po roce nastoupil na gymnasiu v Praze na Vinohradech v Hálkově, nyníější

¹⁾ E. Čech, Sedmdesátiny prof. Kösslera, *Časopis pro pěstování matematiky*, roč. 79 (1954), čís. 4, str. 374–375.

Londýnské ulici. Samozřejmě opět jako suplent, kterým zůstal po řadu let. Jeho ustanovení bylo prodlužováno vždy o půl roku. Teprve od 28. XI. 1918 se stal prozatímním profesorem na tomto gymnasiu. Na tehdejší Kösslerovo působení rád vzpomíná akademik VLADIMÍR KOŘÍNEK, který byl jeho žákem. Podle jeho vyprávění byl Kössler vskutku znamenitým učitelem. Sám měl ke svému oboru velkou lásku a dovedl vzbudit o něj zájem i u svých žáků. Podporoval jejich snahu o hledání takových řešení úloh, která nebyla obvyklá a uváděná v knihách. Toto ovšem mohl dělat jen učitel, který svému předmětu dokonale rozuměl a měl látku i po stránce didaktické zcela promyšlenou. Dovedl zaujmout žáky i poučováním o poznatecích z jiných věd, např. astronomie.

Na počátku svého působení v Praze, a to roku 1911, oženil se prof. Kössler se svou kolegyní, sl. ZDEŇKOU VINTRICHOVOU, která později učila matematice a fyzice na dívčím reálném gymnasiu ve Slezské ulici na Vinohradech. Manželům se narodily tři děti. Nejmladší dcera zemřela však v šesti letech. Již před druhou světovou válkou, v roce 1938, prof. Kössler ovdověl.

V roce 1918 předložil Miloš Kössler disertační práci a byl promován doktorem filosofických věd. Dva roky na to se podrobil habilitačnímu řízení a dosáhl venia docendi s účinností od 31. VII. 1920. To svědčí o tom, že neměl v úmyslu setrvat stále na místě gymnasiálního profesora. V roce 1921 opouští místo na gymnasiu a přednáší jako docent matematiku na přírodovědecké fakultě Karlovy university. S účinností ode dne 29. XII. 1922 se stává mimořádným a pět let na to, 20. XII. 1927, je zde jmenován řádným profesorem matematiky. V začátcích jeho vysokoškolského působení se uvažovalo i o jeho jmenování na přírodovědeckou fakultu brněnské university. Avšak prof. Kössler byl sroslý s Prahou, měl Prahu velmi rád a byl by se býval s ní asi velmi těžko loučil.

Na učitelské působení prof. Kösslera na přírodovědecké fakultě, později po druhé světové válce na matematicko-fyzikální fakultě Karlovy university v Praze, s láskou a vděčností vzpomínají stovky jeho posluchačů. Jeho přednášky byly vždy neobyčejně krásné, svěží a živé. V jeho hodinách vládlo mimořádně příjemné ovzduší. Naši přední matematikové jsou z velké části Kösslerovými žáky. Akademik VOJTĚCH JARNÍK i akademik Vladimír Kořínek líčí, s jakým nadšením předával prof. Kössler už v začátcích svého vysokoškolského působení svým žákům poznatky z oboru, ve kterém sám vědecky pracoval. Byla to teorie analytických funkcí, která pak zůstala středem jeho zájmu po celý život. Vděčíme právě Kösslerovi za to, že už tenkrát, na začátku dvacátých let, byli jeho posluchači seznamováni ve speciálních přednáškách o vyšších partiích teorie analytických funkcí s novými, moderními výsledky školy BORELOVY a HADAMARDOVY. Samozřejmě, že i závažné výsledky vlastní badatelské činnosti v oboru, v němž byl Kössler podle akad. Jarníka dosud jediným naším zralým specialistou²⁾, našly svůj výraz v jeho přednáškách. Kromě speciálních přednášek měl prof. Kössler pravidelný základní kurs o funkcích jedné komplexní proměnné. Přednášel také o diferenciálních rovnicích obyčejných i parciálních. Po prof. Karlu Petrovi převzal přednášky z úvodu do infinitezimálního počtu. I když sám pracoval v jiném oboru, dovedl dát svým posluchačům tak krásnou knížku, jako byl jeho „Úvod do diferenciálního počtu“ (JČMF, Praha, 1926), „ve které látka jeho úvodních universitních přednášek je vyložena způsobem dokonale promyšleným, pedagogicky vytríbeným a při

²⁾ VOJTĚCH JARNÍK, Vědecké práce M. Kösslera, *Časopis pro pěstování matematiky*, roč. 80 (1955), čís. 1, str. 106–115. Je připojen seznam vědeckých prací.

velké „otřepanosti“ tématu překvapivě netradičním a původním“. (Jarník, l. c.)

Prof. Kössler měl velký zájem o fyziku. Díky tomu dovedl dát svým posluchačům fyzikům tolik znalostí z matematiky, kolik jich nezbytně potřebovali pro svou vědeckou práci. Avšak ochotně pomáhal a radil i těm z nich, kteří se na něho obraceli jako hotoví odborní pracovníci. Akad. Čech oceňuje zásluhy Kösslerovy v tomto směru slovy: „Po řadu let spočívala na Karlově universitě tíha šíření matematických poznatků v oborech daleko nejdůležitějších pro aplikace převážně na bedrech prof. Kösslera; oprávněnou snahu o to, aby jeho vyučovací činnost byla v souladu s jeho osobní činností badatelskou, Kössler vždy, kdykoli toho bylo třeba, bez váhání podřizoval tomu ušlechtilému cíli, aby z bran fakulty do života vycházeli odborníci schopní účinně pomáhat těm, kdo matematiky potřebují, ale nejsou matematiky v užším smyslu.“ (E. Čech, l. c.)

Každý, kdo se s prof. Kösslerem setkal, vážil si jeho velké dobroty, osobní skromnosti a ochoty pomoci tam, kde bylo třeba. Kössler uměl jednat s lidmi s velkým taktem, byl ale pevný při obhajobě správné věci. Tyto vlastnosti osvědčil ve velké míře i při vykonávání funkce děkana fakulty v roce 1935–36 a proděkana rok na to. O jeho velkém rozhledu a prozíravosti svědčí výrok, pronesený k posluchačům prvního ročníku, kteří se na začátku školního roku 1927–28 shromáždili v počtu asi třiceti před jeho přednáškou: „Pánové, těžko budete shánět chlebiček.“ Tehdejší doba byla dobou velké prosperity a konjunktury. Kössler viděl zřejmě dále. Pozdější léta krize mu dala zcela za pravdu. Jistě si tehdy vzpomněl i na svá první těžká léta po studiích.

Pedagogická stránka byla vždy u Kösslera neoddělitelnou součástí vyučovacího procesu. Jakožto bývalý profesor gymnasia měl samozřejmě zájem i o výchovu na školách nižších stupňů. Mnoho učitelů bývalých měšťanských škol vzpomíná na působení prof. Kösslera v kursech pro vzdělání učitelstva. Tyto kursy byly přípravou na zkoušky, kterým se museli podrobit odborní učitelé. Příprava k těmto zkouškám nebyla ministerstvem školství nijak zajištěna. Kursy byly svépomocnou akcí učitelů, pořádanou za pomoci odborové organizace. V nich předal Kössler mnoho svých zkušeností pedagogických, naučil úspěšně vyučovat a vychovávat.

Podrobnějším rozbořením a hodnocením vědecké činnosti Kösslerovy se zabývá citovaný článek akademika V. Jarníka. Omezím se proto v tomto směru pouze na několik poznámek. Již bylo řečeno, že hlavní Kösslerův vědecký zájem upoutávala po celý život teorie analytických funkcí. Kromě ní pracoval také v teorii čísel a samozřejmě též na problémech, které představují styčné body obou těchto oblastí matematiky. Až na malé výjimky jsou všechny jeho původní práce v počtu 32 věnovány uvedeným otázkám.

Přesto, že se prof. Kössler zabýval také některými problémy nesmírně důležitými pro analytickou teorii čísel, jako např. vlastnostmi Riemannovy funkce $\zeta(s)$ a jejího zobecnění $\zeta(a, s)$, zastával vždy názor, že analytické metody jsou v teorii čísel cizím prvkem. Ideálem je, aby teorie čísel pracovala bez této pomoci, čistými elementárními číselně teoretickými metodami. Jako příklad, že je možno takto dosáhnout cenných výsledků, uváděl odvození BRUNOVY věty o prvočíselných dvojčatech. Ve svých pracech „Einige Sätze aus der elementaren Zahlentheorie“ a „Über ein Teilerproblem“, které jsou rozebírány též pod čísly 26 a 27 v Jarníkově článku, v němž čtenář najde příslušné bibliografické údaje, odvozuje Kössler identity důležité v elementární teorii čísel. Provádí to

opravdu, pokud je to možné, elementárními metodami. Aby nevznikl mylný dojem, cituji upozornění, uváděné Jarníkem na příslušném místě článku: „Matematik ovšem ví, že „elementární“ v matematice neznamena „snadný“ — často spíše naopak.“

Kössler samozřejmě sledoval výsledky sovětské školy v teorii čísel, která je reprezentována hlavně akademikem I. M. VINOGRADOVEM. Věřil, že metody, tímto vědcem uplatňované, jsou použitelné i pro řešení problémů, kterými se Vinogradov ve svých slavných pracích nezabýval. Navrhoval např. užít k řešení problému existence konečné či nekonečné mnoha dvojic prvočísel s daným konstantním sudým rozdílem vytvářející funkce

$$F(\alpha) = \left(\sum_{3 \leq p \leq x} e^{pi\alpha} \right) \left(\sum_{3 \leq p \leq x} e^{-pi\alpha} \right)$$

nebo jiné podobné obdobným způsobem, jakým použil Vinogradov funkci

$$L(\alpha) = \sum_{x=0}^{[p/N]} e^{2\pi i \alpha x^2} \quad \text{a} \quad S(\alpha) = \sum_{3 \leq p \leq x} e^{2\pi i \alpha p}$$

k řešení WARINGOVA a GOLDBACHOVA problému. Kössler sám se k práci na těchto otázkách už nedostal. Přesto, že pracoval až téměř do posledních dnů svého života, ztěžoval si při jisté příležitosti, že už pracuje málo a s velkými obtížemi, protože jeho tělesný „stroj“ jest již silně opotřebován. Vzhledem k tomu, že v posledních letech se vrátil opět k některým problémům funkční teorie (viz např. „Über reelle Charakteristiken von Potenzreihen“, práce č. 31 citovaného seznamu), nechtěl jistě třífštit své síly současnou prací ve dvou dosti odlehých oborech.

Prof. Kössler užíval pro zápisky o své badatelské práci deníkové formy. Přitom strohé vědecké úvahy a výpočty jsou občas osvěženy nějakou osobitou úvahou filosofickou či o současném dění. V těchto sešitech jsou mnohé ještě nezpracované náměty řešení mnoha problémů. Jsem přesvědčen, že jich bude moci být ještě využito k pokroku v matematickém bádání.

Spolu s akademikem BOHUMILEM BYDŽOVSKÝM reprezentoval prof. Miloš Kössler československou matematiku na mezinárodním sjezdu matematiků v Torontu roku 1924. Oba podnikli pak cestu napříč Kanadou z Toronta do Vancouveru. Na tuto cestu prof. Kössler velmi rád vzpomínal.

Význam vědecké práce prof. Kösslera byl po zásluze oceněn, když byl jmenován v listopadu 1953 členem korespondentem Československé akademie věd. V roce 1956 se stal doktorem věd fyzikálně-matematických. Vzhledem k jeho velikým zásluhám vědeckým i učitelským byla mu při odchodu do důchodu zajištěna rektorátem Karlovy university možnost další práce na fakultě. Byla mu ponechána k dalšímu užívání jeho pracovna v matematickém ústavu v budově Ke Karlovu č. 3. Téměř do posledních dnů zachovával prof. Kössler navyklý rytmus života, i když pro pokročilý věk poněkud zpomaleně, a docházel každodenně do svého kabinetu, ve kterém tak rád pracoval. Dále mu bylo umožněno zúčastnit se práce v Matematickém ústavu při matematicko-fyzikální fakultě, vedeném akad. E. Čechem.

Prof. Kössler byl od mládí výkonným sportovcem. Hrál výtečně tenis a zasloužil se značnou měrou o zřízení kurtů v Praze na Albertově. Patřil mezi první pražské lyžaře. Rád si zahrál i šachy a ze společenských her měl rád taroky, které hrával se stejnou společností po dlouhá léta.

Při hodnocení životního díla prof. Kösslera nesmí chybět ani ocenění velké

práce, kterou vykonal pro mimoškolské instituce. V neposlední řadě patří sem jeho zásluhy o Jednotu československých matematiků a fyziků. Jejím členem se stal s největší pravděpodobností roku 1916; od roku 1919 byl zakládajícím členem. Dne 11. XI. 1917 byl zvolen do výboru. V letech 1917—1926 vykonával funkci knihovníka. To byla tehdy obrovská práce, neboť Jednota neměla placeného knihovníka. Veškerou práci vykonávali funkcionáři výboru. Prof. Kössler s jedním pomocným knihovníkem měli na starosti katalogizaci i půjčování knih a časopisů. Právě do této doby spadá velký rozvoj knihovny JČMF. Po první světové válce Jednota značně rozšiřuje své zahraniční styky, velmi vzrůstá počet odebíraných nebo vyměňovaných časopisů a kupovaných zahraničních knih. Při tom všem bylo o prof. Kösslerovi známo, že ve své funkci knihovníka byl ochotným odborným rádcem vypůjčovatelům, hlavně z řad studentů. Své funkce se vzdal roku 1926, protože mu povinnosti profesora matematiky na přírodovědecké fakultě zabíraly většinu času. Zůstal však i nadále aktivním členem výboru.

Těžko lze slovy zhodnotit práci, kterou vykonal pro Jednotu v době okupace. V letech 1939 až 1943 byl předsedou Jednoty. Po uzavření vysokých škol stala se Jednota jediným střediskem našeho vědeckého života v matematice a fyzice. Bylo tehdy potřeba obratně jednat tak, aby byla zachována alespoň částečně publikační možnost pro matematiku a fyziku navzdory restrikcím předpisům nacistů a aby se zachovala knihovna Jednoty. To je jen stručný a neúplný popis těžkostí, které bylo třeba překonávat. Jen velké prozíravosti a klidnému a moudrému vedení Jednoty tehdejším jejím předsedou prof. Kösslerem a ředitelem M. VALOUCHEM vděčíme za to, že Jednota československých matematiků a fyziků prošla bez velké úhony a čestně touto těžkou dobou.

Jako člen výboru JČMF působil prof. Kössler až do roku 1947. Za jeho zásluhy zvolil ho I. sjezd Jednoty československých matematiků a fyziků v dubnu 1959 čestným členem Jednoty.

Prof. Kössler byl od roku 1923 mimořádným, od 10. I. 1934 pak řádným členem Královské české učené společnosti, v jistém smyslu předchůdkyně dnešní Československé akademie věd. Roku 1940 se stal tajemníkem II. třídy (matematicko-přírodovědecké). Po zatčení hlavního tajemníka prof. ZÁVIŠKY gestapem v roce 1944 zastupoval ho v této funkci. Po zprávě o smrti prof. Závíšky v roce 1945 se stal prof. Kössler hlavním tajemníkem. Této funkce se vzdal v roce 1949.

Prof. Kössler byl znám svým protifašistickým postojem už před válkou. Dobu nacistické nadvlády nesl velmi těžce. Jeho zdravotní stav se tenkrát velmi zhoršil. Přesto jeho postoj k okupantům zůstal pevný a rozhodný. Jako všichni ostatní vysokoškolské profesori byl dán od 31. VII. 1940 na dovolenou s čekatelným. Nesložil však ruce v klín a vykonal mnoho dobré práce. Dokladem toho jsou např. jeho zásluhy o Jednotu. Scházel se s ostatními profesory matematiky a fyziky z Karlovy university a z Českého vysokého učení technického na pravidelných schůzkách. Místa těchto schůzek byla různá, někdy to byl byt akad. Kořínka, jindy kavárna. Zde se hovořilo o současné situaci i o otázkách, které souvisely s přípravou co nejrychlejšího obnovení provozu vysokých škol po válce.

Prof. PhDr. Miloš Kössler zemřel náhle 8. února 1961. Odešel uprostřed práce, kterou tolik miloval. Ti, kteří se s ním setkali ještě v posledních dnech jeho života, svědčí o tom, že si až do posledka zachoval svou veselou mysl a bystrost úsudku. Zůstane vždy velkým vzorem československým matematikům.